

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT FILOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat,

Prof.univ.dr.habil. CAP-BUN Marina

Student-doctorand,

MINCIU Simona-Nicoleta

CONSTANȚA

2024

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT FILOLOGIE

POETICA ROMANELOR LUI MATEI VIȘNIEC

Conducător de doctorat,

Prof.univ.dr.habil. CAP-BUN Marina

Student-doctorand,

MINCIU Simona-Nicoleta

CONSTANȚA

2024

CUPRINS

ARGUMENT	4
1. POSTMODERNISMUL ȘI GENERAȚIA '80.....	7
1.1. CONCEPTUL DE POSTMODERNISM. ISTORIC ȘI ÎNCERCĂRI DE DEFINIRE....	7
1.2. POSTMODERNISMUL, UN CONCEPT-UMBRELĂ PERIMAT?	12
1.3. GENERAȚIA '80 – IERI, AZI ȘI MÂINE.....	15
1.3.1 Imersiune în istoria generației '80.....	15
1.3.2 Postoptzecism. Generația '80 după evenimentele din '89 și generațiile următoare.....	38
1.3.3. Matei Vișniec – membru al generației '80	47
1.3.3.1 Vișniec, o Pasăre Phoenix a Cenaclului de la Centrul Universitar București	47
1.3.3.2 Matei Vișniec – atitudinea în cadrul ședințelor de Cenaclu	50
1.3.3.3 Matei Vișniec – o individualitate a generației '80.....	52
1.3.3.4 Matei Vișniec – drumul spre notorietatea mondială.....	53
2. ROMANUL POSTMODERN.....	56
2.1. PROCEDEE POSTMODERNISTE ÎN PROZĂ	56
2.2. CONTEXTUALIZAREA ROMANULUI VIȘNIECIAN. ROMANUL POSTMODERN ROMÂNESC: DE LA ROMANUL OPTZECIST LA CEL POSTOPTZECIST	116
3. POSTMODERNISMUL ÎN OPERA ROMANESCĂ A LUI MATEI VIȘNIEC	120
3.1. PROZATORUL MATEI VIȘNIEC. ROMANCIERUL MATEI VIȘNIEC	120
3.2. DE LA MATEI VIȘNIEC LUNEDISTUL LA MATEI VIȘNIEC ROMANCIERUL	127
3.3. POSTMODERNISMUL ÎN OPERA LUI MATEI VIȘNIEC	129
3.3.1. <i>Cafeneaua Pas-Parol</i> – prima experiență romanescă vișnieciană.....	129
3.3.1.1. Un univers în disoluție.....	129
3.3.1.2. Personaje cu destine în derivă	135
3.3.1.3. Ploaia-animal	145

3.3.1.4. Concluzii.....	149
3.3.2. <i>Sindromul de panică în Orașul Luminilor</i> – Un roman despre cuvinte și despre făuritorii și mânuitorii acestora.....	150
3.3.3. Întâlnirea cu Kafka. Analiza romanului <i>Domnul K. eliberat</i>	171
3.3.4. <i>Dezordinea preventivă</i> – romanul în care scriitorul și jurnalistul pactizează.....	184
3.3.4.1. Delirul mediatic informațional	184
3.3.4.2. Relația dintre prozator și poet revelează incitante fenomene de continuitate și complementaritate	190
3.3.4.3. Metamorfoza șobolănească.....	192
3.3.4.4. Despre cuvinte	205
3.3.5. <i>Negustorul de începuturi de roman</i> – Un roman al microromanelor sau Curs de <i>creative writing</i>	215
3.3.5.1. O provocare pentru cititor.....	215
3.3.5.2. Personaje-cheie	228
3.3.6. <i>Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...</i> – un labirint al ideilor	236
3.3.6.1. <i>Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...</i> – amprente culturale românești	236
3.3.6.2. Pantof sau umbrelă. Invitație la autocunoaștere	254
3.3.6.3. Animalul care seamănă perfect cu omul	259
3.3.6.4. Alte personaje	263
3.3.7. <i>Un secol de ceață</i> – un roman al previziunilor	264
3.3.7.1. Ceața și formele comunismului	264
3.3.7.2. Două întâlniri aflate în sfera posibilului	267
3.3.7.3. Minodora. Secvențe narative reprezentative – sugestii de interpretare	275
3.3.7.4. Răul are întotdeauna un frate geamăn. Secvențe narative reprezentative – germeni interpretativi	283
3.3.7.5. Personaje reprezentative	300
3.3.7.6. Romanul Minodorei și romanul lui M.	317
3.3.7.7. Între postmodernism și suprarrealism.....	332
3.3.7.8. Concluzii.....	337

3.4. POETICA ROMANELOR LUI MATEI VIȘNIEC.....	339
CONCLUZII.....	364
BIBLIOGRAFIE	367

CUVINTE-CHEIE

Postmodernism, poetică, roman, generația optzecistă, Matei Vișniec, personaj, autor, cititor, narator, intertextualitate, metatext, autoreferențialitate, referințe autobiografice, imixtiunea tehnologiei, suprealism, exil, comunism, capitalism, democrație, tren, gară, orașul Rădăuți, moarte, dragoste, copilărie, pluriperspectivism și hibridizare.

REZUMAT

În acest demers analitic, propun o călătorie inedită în opera romanescă a lui Matei Vișniec, teren neexplorat încă pe deplin de critica literară, întrucât nu există o monografie dedicată exclusiv prozei, zonă scriitoricească abordată cu asiduitate de autor în ultimii ani. Cercetarea are ca obiectiv decelarea unei poetici a romanelor lui Matei Vișniec, concept-umbrelă ce reunește elementele și tehnicile literare care definesc și individualizează opera romanescă a autorului, compusă, actualmente, din următoarele texte: *Cafeneaua Pas-Parol*, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*, *Domnul K. eliberat*, *Dezordinea preventivă*, *Negustorul de începuturi de roman*, *Iubirile de tip pantof*. *Iubirile de tip umbrelă...* și *Un secol de ceață*. Autorul, încă prolific, poate oricând să completeze această listă cu un nou titlu incitant pentru cititor. În absența unor lucrări însemnate dedicate romanelor lui Matei Vișniec, prezentul studiu are ca obiectiv analiza în profunzime a romanelor lui Matei Vișniec și relevarea acelui fir roșu care străbate subteranele fiecărui roman și care face posibilă dezvăluirea unei poetici românești vișnieciene. În acest sens, cercetarea explorează o zonă abordată în mică măsură de exegeza contemporană, fapt ce constituie un avantaj, dar și un dezavantaj pe care l-am acceptat încă din starea incipientă a demersului critic. Principalele metode aplicate în lucrare pentru discernerea unei poetici a romanelor lui Matei Vișniec sunt: investigația, analiza, studiul de caz și comparația.

Cercetarea debutează cu capitolul *Postmodernismul și generația '80*, în care prezint, pe de o parte, conceptul de postmodernism, istoricul și actualitatea termenului, caracteristicile acestei orientări literare și raportul său cu modernitatea. Am avut în vedere și câteva definiții ale postmodernismului enunțate de personalități culturale precum: Brian McHale, Linda Hutcheon, Jean-François Lyotard, Gianni Vattimo, George Bădăraș, Ștefan Stoescu, Virgil Nemoianu, Matei Călinescu, Ciprian Mihali și Ioana Em. Petrescu. Pe de altă parte, într-un alt subcapitol, trasez o scurtă istorie a generației '80, grupare care marchează începutul propriu-zis al postmodernismului românesc și în sânul căreia s-a format personalitatea creatoare a

scriitorului Matei Vișniec. Incursiunea diacronică continuă cu prezentarea generației '80 atât în contextul evenimentelor postrevoluționare, cât și în al celor actuale, evoluția scriitoricească a membrilor acestei grupări literare nefiind uniformă în această perioadă. Din 1989 și până astăzi, s-au impus și au creat concomitent cu optzeciștii și alte generații precum douămiiștii.

După prezentarea principalelor momente de la Cenaclul de Luni și Cenaclul Junimea, ce au jucat un rol esențial în formarea și maturizarea scriitoricească a tinerilor din gruparea optzecistă, am prevăzut o serie de subcapitole personalității scriitorului rădăuțean Matei Vișniec, cu scopul de a-i schița portretul scriitoricesc în contextul generației sale, urmărindu-i atitudinea în cadrul primei întruniri a cenaclului, precum și în decursul următoarelor ședințe de cenaclu, prezentând modul în care exprimarea sa literară s-a diferențiat de cea a colegilor de generație, realizând o traiectorie a carierei sale și expunând maniera în care a devenit o personalitate cu notorietate globală.

În al doilea capitol al lucrării, *Romanul postmodern*, sunt analizate procedeele postmoderne specifice prozei (precum intertextualitate, autoreferențialitate, metatextualitate, fragmentarism, constante tematice, autobiografie, autoficțiune, globalizare, ironie și parodie, hibridizare, autenticitate, construcționism sau i/realitate, nereprezentabil sau antimimetism, ontologic/noul umanism, ficțional și nonficțional, imixtiunea cinematografiei/televiziunii/radioului, amestecul tehnologiei, raportarea la istorie/trecut, raportul autor-narator-personaj-cititor), pe baza cărora îmi structurez analiza critică a romanelor vișnieciene. Tot la nivelul acestei părți a lucrării, într-un alt subcapitol, contextualizez romanul vișniecian, explicând evoluția acestei specii prin tranziția de la romanul optzecist la cel postoptzecist.

Al treilea capitol, *Postmodernismul în opera romanească a lui Matei Vișniec*, debutează cu un subcapitol, intitulat *Prozatorul Matei Vișniec. Romancierul Vișniec*, ce radiografiază întreaga proză vișnieciană, creionându-i-se întregul parcurs, de la primul roman, *Cafeneaua Pas-Parol*, și până la ultimul roman publicat, *Un secol de ceață*. Trebuie menționat faptul că, între 1992 și 2021, autorul a mai dat tiparului și alte texte încadrate aceluiași gen literar precum: *Cum am dresat un melc pe sânii tăi*, *Scrisori de dragoste către o prințesă chineză*, *Cabaretul cuvintelor*, *Exerciții de muzicalitate pură pentru actorii debutanți* și *Ultimele zile ale Occidentului*. În ciuda vastității operei sale, Matei Vișniec trecând prin toate probele literare și abordând atât liricul, cât și epicul, și dramaticul, romanul este specia care îi demonstrează maturitatea literară și îi desăvârșește cariera scriitoricească, idee susținută în subcapitolul *De la Matei Vișniec lundistul la Matei Vișniec romancierul*. În continuare, atribui câte un subcapitol fiecărui roman vișniecian, în cadrul căruia inițiez un demers critic, trecând în revistă

conceptele și procedeele postmoderne regăsite la nivelul textului și atenționând, acolo unde este cazul, asupra imixtiunii suprarealismului.

În primul exercițiu românesc al lui Matei Vișniec, intitulat *Cafeneaua Pas-Parol*, o societate apatică, dezorientată și lipsită de sensibilitate viețuiește într-un oraș ridicat pe un teren fetid, steril și mocirlos, sufocat din cauza apelor murdare care se scurg din toate direcțiile. Amenințarea cu identitate necunoscută pune stăpânire pe indivizii lui Vișniec, care devin incapabili în a-și exprima gândurile, ideile sau sentimentele. Originea necunoscută a permanentei amenințări din oraș îi obsedează pe eroii textului care caută neîncetat să afle misterul, luptând cu timpul, cu ploaia și cu logosul. Personajele își duc existența pe o falie suspendată între himeră și factualitate, între intenția de a iniția o acțiune salvatoare și incapacitatea de a o realiza. În haosul creat, Manase Hamburda crede că doar cunoașterea, prin mesagerii săi, intelectualii, poate salva lumea de amenințarea ciudată care parcă pândește la colț. După ce transcendența se retrage, autorul îi imită gestul, textul devenind o mașinărie în care personajele își duc existența redundantă în mod plat, fără evenimente semnificative. În final, panica atinge cote paroxistice, localitatea provincială fiind abandonată de cetățenii săi care nu găsesc resurse pentru remedierea situației sau pentru a se opune Răului nevăzut.

Întâia încercare românească a lui Matei Vișniec este o operă de tranziție scriitoricească, un text ce a deschis calea unor romane bine structurate, cu o arhitectură românească inedită, precum *Negustorul de începuturi de roman* și *Un secol de ceață*. *Cafeneaua Pas-Parol* este un roman în care dramaturgul, poetul și prozatorul își strâng mâna și în care teoria vaselor comunicante, atât de prezentă în opera vișnieciană, își găsește explicația. Prima operă românească vișnieciană depășește normele optzecismului, neagă regulile romanului clasic, prezintă serioase accente suprarealiste (dispariția trenului înghețat), dar și câteva caracteristici postmoderne (autoreferențialitatea, intertextualitatea, amestecul real-imaginar, amestecul genurilor și fragmentarismul). *Cafeneaua Pas-Parol* îi oferă lectorului posibilitatea de a întâlni personaje ieșite din sfera firescului, fiind un roman care înfățișează o lume zguduită de absurd, în care indivizii nu pot depăși sfera în care își duc existența, întrucât și-au pierdut sensul și legătura cu transcendența. În această societate dezorganizată și dezumanizată, menirea intelectualului este nulă, indiferent de eforturile la care apelează.

Sindromul de panică în Orașul Luminilor, text ce propune o radiografiere a statutului artistului într-o societate sucombată din punct de vedere literar, este un roman scris în stil optzecist (prin modalitatea de construcție românească), este un roman textualist (prin textuarea autorului Matei Vișniec în calitate de dramaturg, prin autoreferențialitate și printr-o autenticitate obținută în scriitură) cu accente suprarealiste (o dovadă fiind capitolul în care

cuvintele pun stăpânire pe librăria domnișoarei Faviola), dar și un roman postmodern (printre altele, prin abordarea umoristică sau ironică a temei alese, prin fragmentarea haotică a romanului și prin intertextualitate). Sintetizând, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*, un creuzet în care se întâlnesc și se întrepătrund diferite tendințe literare cu elemente autobiografice, conține câteva începuturi de roman, un jurnal personal, jurnalul unei pisici, jurnalul unei cocoase, o poveste erotică, un roman cu iz textualist și un poem controversat.

Matei Vișniec este un romancier pasionat de forța nebănuită a cuvintelor, iar textul său, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*, este un roman despre cuvinte și existența acestora, despre plăsmuirii lor (scriitorii) și despre mânuirile lor (editorii, lectorii, librarii). În templul literelor de la cafeneaua Saint-Médard, domnul Cambreleng, editor fără editură, istovit de lectura nenumăratelor pagini primite de la diverși aspiranți în ale scrisului, ajunge la o singură concluzie sumbră: cuvintele au murit și, împreună cu ele, cărțile care le conțin. În această situație, librăriile și bibliotecile capătă statutul de morgi literare, iar scriitorii sunt simple stafii care bântuie în căutarea inspirației creatoare. În tentativa sa de a rezolva această situație dilematică, precum un adevărat guru literar, domnul Cambreleng intenționează să scoată din anonimat mai mulți scriitori ratați, apelând la diverse strategii de *creative writing*.

Procesul scrierii celui de-al treilea roman vișniecian a fost unul îndelungat, autorul mărturisind că, stăpânit de febra creatoare, a scris cu pasiune la această carte în prima parte a anului 1988, dar, neștiind cum să o încheie, a luat-o cu sine la Londra (perioadă în care a lucrat la BBC), fără a o putea continua. Lăsându-și opul la dospit o perioadă, Matei Vișniec a găsit finalul textului pe fondul evenimentelor istorice care se derulau în țară: Revoluția română din 1989. Finalizat, romanul de sertar *Domnul K. eliberat* avea să vadă lumina tiparului abia după 20 de ani. Întocmai ca în opera kafkiană, incertitudinea planează asupra întregului roman, Kosef J. nereușind să conștientizeze ceea ce se petrece în jurul său și neputând să pătrundă semantic lexemul „libertate”. Într-o dimineață, Kosef J. realizează că fusese eliberat, fără să fie anunțat, fără să-și dorească și fără să i se explice. Kosef J. nu știe ce presupune libertatea și ce aduce cu sine această nouă stare de fapt, pentru el, tihna vieții fiind închisoarea cu regulile sale precise. Eliberat fiind, este bulversat de noua stare, se vede pierdut, nu știe încotro s-o apuce, libertatea transformându-se într-un mecanism care îl apasă neîncetat. *Domnul K. eliberat* este un roman postmodern prin relația intertextuală pe care o stabilește cu romanul *Procesul*, scris de Franz Kafka (utilizând tehnica rescrierii, autorul invită lectorii să realizeze conexiuni dincolo de narațiunea imediată pe care le-o oferă în paginile romanului său) și prin discursul ironic îndreptat asupra comunismului, precum și un roman suprealist și chiar absurd (comportamentul și acțiunile personajelor fiind evidente).

Romanul *Dezordinea preventivă* prezintă, pe de o parte, strategiile de manipulare ale jurnalistului dornic să obțină audiența scontată și, pe de altă parte, explorarea ființei umane interioare, căreia i se cercetează cu minuțiozitate componentele. Prima parte a romanului îi înfățișează pe jurnalistul Mathieu Caradin și pe prietenii acestui de la redacția unui radio parizian (George, Hélène și Leily) în confruntarea zilnică cu ororile sau calamitățile petrecute la nivel mondial (războaie, crime, inundații, politică, criză economică etc.). În această parte a romanului, individul uman este înfățișat ca un consumator inconștient de știri macabre și sângeroase, devenind în concepția lui Matei Vișniec, un om-mlaștină. Treptat, omului-mlaștină încep să i se pară știrile abominabile cu care își hrănește zilnic sufletul din ce în ce mai banale, jurnalistul fiind obligat să își modifice strategiile de manipulare gazetărească (în buletinul de știri, dispune veștile cotidiene într-o succesiune captivantă, în care tensiunea se joacă cu mintea publicului sau utilizează lexeme diverse cu impact emoțional puternic asupra ascultătorului de radio precum: „război”, „sânge”, „taifun”, „moarte”, „crimă” etc.) pentru a obține audiența râvnită. Aparent disparate, cele două părți ale romanului sunt unite de forța cuvintelor poetice capabile să salveze destinele indivizilor (precum cel al personajului Mathieu Caradin). În finalul textului narativ, jurnalistul Mathieu pleacă la Avignon să ia cursuri de poezie, deoarece creația lirică constituie salvarea de sub asaltul tiranic al știrilor. Se lasă impresia că salvarea omului-mlaștină din *Dezordinea preventivă* constă în lectura poemelor din volumul *La masă cu Marx*, scris de același autor (finalul dovedind operativitatea a două concepte postmoderne, fragmentarismul și intertextualitatea).

În *Negustorul de începuturi de roman*, Matei Vișniec creionează o lume aflată în anarhie în care discursul este orientat asupra actului scriitoricesc, asupra principalilor săi actori (autorul, naratorul, personajele și, inclusiv, lectorul/ lectorii), precum și asupra modificărilor survenite în statutul acestora. În urma „revoluției scriitoricești” prefigurate în roman, se poate aduce în discuție ipoteza romanului individual. Astfel, cu ajutorul unor patch-uri și al unui program de scriere, fiecare individ va fi capabil să „auto-scrie”/„tran-scrie” viața în propriul roman, realizat după mecanismele impuse de existența și necesitățile sale. Individul va delega rolul de scriitor unei mașinării setate după placul său și capabile să surprindă într-un mod impersonal existența în toate formele sale.

Subiectul romanului trimite la ideea unei picturi pe sticlă de frumusețea căruia s-a bucurat doar scriitorul egoist și care, vrând să provoace lectorul la un joc al reconstrucției, l-a spart în mii de bucăți amestecându-le, revenindu-i celui din urmă obligația de a reuni fragmentele pentru a decela un mesaj parțial coerent, dar și pentru a se lăsa încântat de frumusețea imaginii globale a textului. *Negustorul de începuturi de roman* ficționalizează

procesul scrierii unui roman de la primele rânduri, intens dezbătute, și până la produsul final, care, la prima vedere, nu pare unul reușit. Easy, software-ul literar, continuă opera începută de Guță la propriul computer, dar mort de aproximativ trei ani, secvență tipică suprarrealismului. Aflat sub asediul unor porumbei intrați pe fereastră, Easy creează un roman distopic, fragmentar și parțial coerent. Textul are la bază ideea alienării actului scriitoricesc autentic și înlocuirea sa cu programe/mașinării care produc pe bandă rulantă opere literare fără a mai avea nevoie de starea/atmosfera inspirațională de care depindeau autorii în trecut. Textele scrise de Easy au rolul de a mulțumi gusturile lectorilor avizi după aventură și suspans, fără ca acestea să fie considerate ulterior texte de o reală valoare literară. *Negustorul de începuturi de roman*, roman-manifest pentru romanul artizanal, este un text postmodern prin multitudinea de planuri și voci narrative, prin intertextualitate, prin autoreferențialitate, prin caracterul de metaroman, prin autobiografism, prin eludarea granițelor dintre genurile literare, prin confundarea instanțelor narrative etc.

Penultimul roman al lui Matei Vișniec, *Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă*, publicat în anul 2016, lansează încă din titlu două maniere de a viețui – pantoful și umbrela (metafore ale conceptului de ecart), fiecare având trăsături definitorii ce ajung să se extindă la nivel global. Dând impresia că structura sa este una dispartă, în care micronarațiunile evoluează independent, fără a stabili conexiuni, romanul își ascunde semnificațiile, întocmai ca pe o comoară, într-un cufăr secret al cărui cifru este reprezentat de cele două metafore care vor organiza întreaga lume românească și care vor contamina întreaga existență cotidiană. Toate, animate și inanimate, se vor include în una dintre cele două categorii, inclusiv iubirile și cititorii. *Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...* este un adevărat labirint al ideilor în care cititorul pătrunde pas cu pas, pentru ca, la final, să aleagă una dintre cele două căi existențiale – umbrela sau pantoful (demarcația nefiind clară, lectorii, aflați sub pecetea uneia dintre categorii, își vor atribui și trăsături specifice celeilalte, întrucât astfel vor pătrunde cognitiv semnificațiile romanului). Granițele dintre cele două concepte vișniecienesc sunt maleabile sau chiar extensibile, existând și pantofi cu apucături de umbrele, dar și viceversa, precum Matilde (profesoară de filozofie, se dedică activității actricești la vârsta de 62 de ani, este secondată pe durata existenței de geamăna sa, pierdută la naștere) și Tony Galante (ființa sa este un melanj de machism și curtoazie).

Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă... este o reflecție asupra modului în care asimilarea elementelor culturale noi (occidentale, franțuzești) și supraviețuirea elementelor culturale autohtone (balcanice, românești) lasă urme asupra personalității autorului. Esența acestui roman este identificată de către lector la confluența dintre cotidian (asupra căruia

autorul s-a aplecat, dedicându-i pagini vaste, și în romanele precedente) și instrumentarul suprarrealist și postmodern. O mare parte a exprimării literare a autorului Matei Vișniec din labirintul propus în *Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...* este una de factură postmodernă datorită: relației de intertextualitate cu alte opere (de exemplu, *Buzunarul cu pâine*), confuziei produse de multiplele planuri narative/de lumile posibile, proliferării vocilor narative (printre naratori numărându-se: naratorul prim, vampirul textual, surorile lui Brian, Aisha, al șaptelea cuțit al lui Tony Galante, alpinistul urban/spiderman, câinele Clever, pisica Zerbinetta ș.a.), pluriperspectivismului, metatextului, personajelor aflate în căutarea plăsmuirilor lor, tehnicii suprimării/eliminării unor personaje, biograficului/elementelor autobiografice (textul redă retrospectiv, printre altele, episoade edificatoare ale parcursului scriitoricesc cunoscut de Matei Vișniec), fragmentarismului (transformă opera în una aparent haotică, având aspect de puzzle, coeziunea între fragmentele romanului fiind asigurată de lector care se va ocupa de reordonare, dar și de dicotomia umbrelă/pantof, aceste două modalități de a fi punându-și pecetea pe tot ceea ce cuvântează sau nu), prezenței ironiei sau a sarcasmului, amestecului real-ficțional (prin includerea unor elemente supranaturale de spectacol teatral, bâlci sau cire), fantasticului și artificialului (de exemplu, Festivalul de la Avignon surprins în text), autoreflexivității, impresiei de irealitate (dată de suprarrealism) și textualizării autorului însuși (care face autocritica propriului op). Amestecul imaginarului suprarrealist este devoalat de prezența celor două obiecte care îi dau întâlnire lectorului încă din titlu (umbrela și pantoful), dar și de alte elemente (de exemplu, fântâna, câinele Clever, visul, cățărătorul, oglinda, pisica neagră și taifasul dintre croasant și cafea).

În ultimul roman scris de Matei Vișniec, *Un secol de ceață* (2021), istoria dă semne de recidivă, iar negura densă surprinsă de autor în roman pare că iese din nou din adâncurile negre ale minților umane pentru a pune stăpânire pe teritoriile anterior pierdute. Pâcla care acaparează viața cu toate resorturile ei pune stăpânire și pe individual, omul fiind cuprins de o cecitate inexplicabilă, iar rațiunea sa fiind încremenită. *Un secol de ceață* este un roman despre evoluția și involuția politică și socială a unei lumi, despre diferențele de perspectivă dintre Est și Vest (surprinse datorită navetei culturale a autorului), despre anihilarea comuniștilor și întoarcerea acestora, despre rezistența și alienarea umană, despre OMUL care a fost și care va fi. Cu toate acestea, *Un secol de ceață* este un roman înțesat cu fragmente autobiografice de o conștiință care nu s-a lăsat orbită de ceața densă și care trage semnale de alarmă pentru ca tinerii să vadă ce e de văzut.

Romanul *Un secol de ceață* nu este altceva decât radiografia a 107 ani, de la posibila întâlnire a Răului cu două capete și până în perioada pandemică. Structural, este compus din

două părți, ce ar putea constitui două romane distincte: „Minodora” (a cărei titulatură a fost sugerată de G., amicul lui Mathieu) și „Răul are întotdeauna un frate geamăn” (alcătuită dintr-un jurnal de carantină și alte capitole care vin să clarifice și să complinească prima parte a romanului). Precum romanele vișnieciene anterioare, *Un secol de ceață* este postmodern: prin intermediul schimbului de scrisori dintre M. și Georges (care devoalează mecanismul de scriere al operei), prin relația intertextuală stabilită cu *Portretul lui Dorian Gray*, scris de Oscar Wilde (portretul devine, la un moment dat, substitutul adevăratului Stalin), prin dezorganizarea observată la nivelul instanțelor comunicării narative (nu numai personajele capătă conștiința propriului statut (Georges), ci și romanul însuși, aflat în comunicare cu autorul său), prin fragmentarismul pregnant (volum pe care autorul îl proclamă, în stilul său caracteristic, imperfect, un puzzle pe care lectorul trebuie să îl refacă) și prin caracterul de metaroman. Spre deosebire de celelalte romane vișnieciene, *Un secol de ceață* se îndepărtează de postmodernism, căpătând o dimensiune onirică, fantastică și suprarealistă, o secvență concludentă pentru cele menționate fiind cea din capitolul 3 al primei părți în care Arcadie Sclipa dialoghează cu portretul lui Stalin așezat deasupra gării, conversație ce are menirea de a opri, pentru o perioadă scurtă, cursul firesc al istoriei.

După finalizarea interpretării individuale a romanelor, demersul critic este continuat în subcapitolul *Poetica romanelor lui Matei Vișniec*, în care vizez decelarea unor elemente de coeziune, care contribuie la creionarea unei maniere scriitoricești proprii lui Matei Vișniec în ceea ce privește opera romanescă, aceasta fiind și obiectivul prezentei lucrări. Analizând cu minuțiozitate, în cheie postmodernă, opera romanescă a lui Matei Vișniec, am decelat o serie de elemente și procedee recurente care compun o incontestabilă poetică vișnieciană, ale cărei filiații sunt perceptibile atât în dramaturgia, cât și în lirica scriitorului.

În decursul cercetării, am constatat că, în romanele lui Matei Vișniec, raportul creatorului cu propria operă literară are de suferit, instaurându-se o degringoladă narativă în care: naratorul bâjbâie în propriu text, personajele își descoperă statutul ficțional, preiau prerogativele naratoriale, își vânează propriul plăsmuitor și pun la cale uciderea sa ori intenționează să intervină decisiv în corpul textului pentru a-și schimba destinul ficțional, stabilit de autor. În această hărmălaie narativă, nici cuvintele nu-și mențin vechiul statut, ci reușesc să-și părăsească gazdele (fie indivizii – formând cocoase, adică sedimentări de lexeme revoltate, fie cărțile aflate pe rafturile bibliotecilor sau pe cele ale librăriilor); ele devin personaje, își arogă dreptul de a conduce lumea ficțională și își asumă un trai prestabilit de semantica pe care o posedă.

Multe dintre personajele romanelor lui Matei Vișniec sunt de sorginte dramaturgică, neînzestrate cu calități excepționale (având statutul de antieroi), mediocre, neputincioase, stăpânite de anxietate, smulse din cotidian, abrutizate și dezumanizate, incapabile de a comunica eficient și de a acționa împotriva destinului, lipsite de portrete fizice ample (atenția lectorului fiind canalizată pe comportament) și lipsite de un sens al vieții. Lumile ficționale românești ale lui Matei Vișniec sunt populate cu personaje împrumutate din piesele de teatru, cu scriitori ce i-au servit drept modele literare, cu personalități de renume istoric sau cultural, cu personaje atipice (având un comportament providențial pentru omenire), cu *alter egouri* precum M./Mathieu și cu alte ființe ficționale inspirate din realitatea Rădăuțiului sau special plătuite pentru universul imaginat de autor.

În romanele lui Matei Vișniec, realitatea este substituită cu simulacrele ei, televizorul, radioul și internetul (prin mijlocirea computerelor) favorizând acest proces. Subiectele literare sunt acaparate de tehnologia care sufocă individul și îi suplinește activitatea. Pseudorealitatea știrilor manipulează indivizii, ținându-i în fața ecranelor, aceștia neputând viețui fără doza zilnică de macabru. Falsa realitatea este concretizată, în câteva dintre romanele lui Matei Vișniec, și prin creionarea realismului socialist care a purtat haina simulacrului (în comunism, indivizii trăind într-o realitate contrafăcută, în care partidul unic impunea regulile).

Aproape fiecare roman vișniecian abundă în evocări, autorul rememorând secvențe însemnate din perioada copilăriei, din perioada studenției și cea a navetei comuniste (când au loc primele încercări literare) sau din perioada acomodării cu exilul parizian. Lectorul reușește să încropească o parte însemnată a biografiei lui Matei Vișniec din aceste pasaje cu amintiri. Astfel, harta personală inițiată discret în primele romane (*Cafeneaua Pas-Parol* și *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*) va fi completată în romanele ulterioare (adevărate ego-grafii), *Iubirile de tip pantof*, *Iubirile de tip umbrelă* și *Un secol de ceață* redând și secvențe din istoria propriei familii.

Cercetând romanele vișnieciane, am remarcat apetența scriitorului pentru procedee postmoderne precum: fragmentaritatea (firele narative sunt încălcate deliberat de autor, iar lectorului îi revine sarcina de a reordona piesele de puzzle pentru a decela semnificațiile/mesajul textului), intertextualitatea (se remarcă o comunicare intertextuală a romanelor vișnieciane cu alte texte ale scriitorului – de exemplu, piesele de teatru, dar și una stabilită între romanele lui Vișniec și opere ale literaturii universale ca *Procesul*, scris de Franz Kafka; romanul *Ciuma*, al lui Albert Camus și *Portretul lui Dorian Gray*, de Oscar Wilde), autoreferențialitatea (textele își dezvăluie propriile mecanisme de scriere), prezența vocilor și a planurilor narative multiple, amestecul genurilor literare etc.

Exilul i-a oferit autorului Matei Vișniec posibilitatea de a se poziționa într-un spațiu intermediar celor două culturi (cea română și cea franceză) și de a le privi cu un ochi critic, denunțându-le eventualele derapaje sociale sau politice. Considerând exilul un loc propice reflecției, dar și căutării de sine, Vișniec își poziționează frecvent personajele în astfel de spații de tranziție, din care sunt incapabile să se retragă. Romanele lui Vișniec fie expun poveștile unor exilați (de exemplu, *Cafeneaua Pas-Parol*), fie relatează evenimentele premergătoare exilului, dar și pe cele ulterioare, scriitorul reușind să se acomodeze noii culturi, una ce îi va favoriza consacrarea pe plan internațional.

Din exil, autorul Matei Vișniec radiografiază comunismul (apelând la discursul subversiv, la ironie și pamflet, scriitorul înfățișează realismul socialist și existența anostă a indivizilor, frecvențele întoarceri în trecut vizând evitarea reeditării unor dezastre istorice) și capitalismul (care nu îi oferă soluții reale de salvare individului din ghearele existenței mizere, propagând o nouă formă de manipulare – marketingul).

Analizând opera romanescă vișnieciană, am constatat și recurența unor teme/motive literare, precum și a unor subiecte preferate care asigură coeziunea romanelor și care completează poetica: trenul/gara/calea ferată, orașul Rădăuți, cafeneaua, moartea, dragostea, viața cotidiană, comunismul, capitalismul sălbatic, exilul, cuvintele, referințele autobiografice (evocările diverse din viața autorului Matei Vișniec), imixtiunea tehnologiei, raportul autor-narator-text-personaje și raportul autor-carte.

Așadar, scopul cercetării a fost atins, întrucât lucrarea de față reprezintă prima monografie dedicată exclusiv operei românești vișniecienne, aceasta creionând poetica romanelor lui Matei Vișniec, concept-umbrelă ce grupează elemente și tehnici ce caracterizează și individualizează scriitura autorului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ANGHEL, Mircea, „Mai mult decât o lansare de carte: Matei Vișniec, *Iubirile de tip pantof, iubirile de tip umbrelă...*”, în revista *Actualitatea Literară*, nr. 68, 2017, p. 7.

APOSTOLEANU, Corina-Mihaela, „Realitatea și supra-realitatea în contrapunct”, în Marina Cap-Bun, Florentina Nicolae (coord.) *Literatura, teatrul și filmul în onoarea dramaturgului Matei Vișniec*, Constanța: Ovidius University Press, 2015, pp. 145-157.

BACHELARD, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, traducere de Irina Mavrodin, București: Editura Univers, 1995.

BACHELARD, Gaston, *Poetica spațiului*, traducere Irina Bădescu, prefață Mircea Martin, Pitești: Paralela 45, 2003.

BARTHES, Roland, *Romanul scriiturii – antologie*, selecție de texte și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, prefață Adriana Babeți, postfață Delia Șepețean-Vasiliu, București: Editura Univers, 1987.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela; CĂLĂRAȘU, Cristina; IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana; MANCAȘ, Mihaela; PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar de Științe ale Limbii*, București: Editura Nemira & Co, 2005.

BÎNDIU, Cristina, *Dincolo de ușă sau Despre alegorie, metaforă și simbol în teatrul lui Matei Vișniec*, Bacău: Editura Transilvania Publishers, 2015.

BODEA, George, „Libertatea între zădărnici și împlinire”, în *Mișcarea literară*, nr. 1 (37), Bistrița, 2011, pp. 90-92.

BODEA, George, „Matei Vișniec – navi-gând... prin Orașul Luminilor”, în *Vatra*, nr. 12, 2011, pp. 89-91.

BOGZARU, Oana, „Cuvintele - clovnii”, în *Revista Aplauze*, nr. 7, 2014, p. 10.

BOLDEA, Iulian, *De la modernism la postmodernism*, Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior”, 2011.

BOLDEA, Iulian, „Scenografia așteptării”, în *Revista Ramuri*, nr. 1/2008, <http://revistaramuri.ro/index.php?id=93&editie=10&autor=Iulian%20BOLDEA> (accesat 19.04.2024).

BORA, Călina, „Negustorul de începuturi de roman”, în *Revista Steaua*, nr. 5-6, mai-iunie, 2015, pp. 33-34.

BUCUR, Nicolae, „Simbolistica apei. Apa generatoare de viață, apa generatoare de moarte”, în *Revista Angvistia*, nr. 12, 2008, pp. 303-310.

BUZATU, Alina, „Contrafactual ca regim al reprezentării”, în Marina Cap-Bun și Florentina Nicolae (coord.), *Culturi și civilizații est-europene: in memoriam Aida Todi*, Constanța: Editura Ovidius University Press, 2016, pp. 211-220.

CAP-BUN, Marina, „Dilemele Omului-pubelă. Câteva însemnări pe marginea teatrului lui Matei Vișniec”, în Marina Cap-Bun, Florentina Nicolae (coord.), *Literatura, teatrul și filmul în onoarea dramaturgului Matei Vișniec*, Constanța : Editura Ovidius University Press, 2015, pp. 17-25.

CAP-BUN, Marina, „The Romanian writer Matei Vișniec is right – the center of the Universe is in his town”, în *Revista Bucovina Literară*, martie-aprilie, nr. 3-4, 2016, pp. 301-302.

CAP-BUN, Marina, „Ianus Bifrons sau despre Pantofii cu dublă personalitate”, în *The Annals of Ovidius University of Constanta, Philology*, vol XXVII, no. 2/2016, Constanța: Ovidius University Press, pp. 121-136.

CAP-BUN, Marina, „Ultimul supraviețuitor al coronavirusului sau Despre experiența singurătății absolute”, în Marina Cap-Bun, Florentina Nicolae, Angelo Mitchievici, Veronica Nedelcu (coord.), *100 de ani de roman românesc*, București: Editura Universitară, 2020, pp. 60-76.

CAP-BUN, Marina, „Umbra lui Stalin... La Rădăuți și Paris”, în Marina Cap-Bun și Florentina Nicolae (coord.), *Limba, literatura și civilizația română în lume*, București, Editura Universitară, 2023, pp. 297-317.

CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Iași: Editura Polirom, 2017.

CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București: Editura Humanitas, 2010.

CĂTĂLUI, Iulian, „O oră cu Matei Vișniec”, în *Revista Astra*, nr. 1-2, 2012, pp. 96-97.

CHEVALIER, Jean și GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri*, coord. traducere Micaela Slăvescu și Laurențiu Zoica, vol. 1-3, București: Editura Artemis, 1994.

CIROGAR, Alex, „Metamodernismul poetic românesc”, în *Revista Euphorion*, nr. 4, 2017, p. 9-12.

CIOTLOȘ, Cosmin, *Cenacul de Luni: viața și opera*, București: Editura Pandora Publishing, 2021.

CODREANU, Theodor, „Matei Vișniec și taina corabiei” în *Revista Vatra*, nr. 12, 2011, pp. 80-86.

COMAN, Mihai, *Mitologie populară românească*, vol. I. „Viețuitoarele pământului și ale apei”, București: Editura Minerva, 1986.

CONSTANTINESCU, Mihaela, *Forme în mișcare: Postmodernismul*, București: Editura Univers Enciclopedic, 1991.

CORNEA, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, București: Editura Minerva, 1988.

CRĂCIUN, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Pitești: Editura Paralela 45, 1999.

CRĂCIUN, Icu, „Sala de așteptare a lui Matei Vișniec”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 14-16.

CRĂSTĂNUȘ, Flavia-Domnica, „Hermeneutica autenticității optzeciste: accente ontologice ale scriiturii”, în *Revista Transilvania*, nr. 1, 2020, pp. 33-37.

CREȚU, Bogdan, *Matei Vișniec – un optzecist atipic*, Iași: Editura Universității, 2005.

CREȚU, Bogdan, *Iluziile literaturii și deziluziile criticii. Noi coduri de lectură, între estetic și ideologic*, București: Editura Contemporanul, 2015.

CROHMĂLNICEANU, Ovid. S., *Amintiri de la Junimea*, București: Editura Humanitas, 2012.

CUBLEȘAN, Constantin, *Lecturi confortabile*, București: Editura Europress Group, 2012.

CUBLEȘAN, Constantin, „Poezia orașului metafizic (Matei Vișniec)”, în *Revista Bucovina literară*, nr. 9-10, septembrie-octombrie 2018, pp. 8-9.

DAVID, Emilia, *Consecințele bilingvismului în teatrul lui Matei Vișniec*, București: Editura Tracus Arte, 2015.

DAVID, Emilia, *Poezia generației '80: intertextualitate și „performance”*, București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2015.

DIACONU A., Mircea, *Firul Ariadnei. 10 cărți de proză (și nu numai)*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2014.

DIACONU, Radu, „Negustorul de sfârșituri ale literaturii”, în *Revista Timpul*, Supliment Literar, iunie, 2014, p. 2.

DINIȚOIU, Adina, „Prezentism și mizerabilism în proza douămiistă românească”, în *Revista Transilvania*, nr. 2, 2015, pp. 25-29.

DOGA, Mirela Mihaela, *Poetica descompunerii în teatrul lui Matei Vișniec*, Constanța: Editura Ovidius University Press, 2021.

DOMAN, Dumitru Augustin, *Generația '80 văzută din interior – o istorie a grupării în interviuri –*, vol. I, București: Editura Tracus Arte, 2010.

DORIAN, Gellu, „Matei Vișniec, la masă cu Marx”, în *Revista Hyperion*, nr. 4-5-6, 2012, pp. 82-84.

DUCROT, Oswald, SCHAEFFER, Jean-Marie, *Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan și Mariana Păunescu, București: Editura Babel, 1996.

ECO, Umberto, *Lector in fabula*, traducere în limba română de Marina Spalas, prefață de Cornel Mihai Ionescu, București: Editura Univers, 1991.

ECO, Umberto, *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Crăciun, Iași: Editura Polirom, 2016.

FĂRMUȘ, Ioan, *Privind înapoi, cititorul. Ipostaze ale lectorului în proza românească*, București: Editura Cartea Românească, 2013.

FILIPCIUC, Ion, „Matei Vișniec, într-o săptămână luminată...”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 21-23.

FITCOSCHI, Claudia, „Semnal editorial. Iubirile de tip pantof, iubirile de tip umbrelă...” în *Revista Vatra Veche*, nr. 3, martie 2016, p. 88.

GANCEVICI, Olga, *Despre teatrul lui Matei Vișniec: Cuvânt, Imagine, Simbol*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2014.

GENETTE, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, traducere și prefață de Ion Pop, București: Editura Univers, 1994.

GHEORGHIȘOR, Gabriela, *Monograme. Configurări ale prozei românești contemporane*, Craiova: Editura Aius Printed, 2012.

GHÎȚ, Mihaela Olimpia Paula, *Literatura angajamentului la Matei Vișniec*, București: Editura eLiteratura, 2016.

GHINOIU, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București: Editura Fundației Culturale Române, 1999.

HOLBAN, Ioan, „Istoria omului fără aripi”, în *Revista Dacia literară*, Iași, nr. 9-10, 2012, pp. 6-18.

HUTCHEON, Linda, *Politica postmodernismului*, traducere Mircea Deac, București: Editura Univers, 1997.

HUTCHEON Linda, *Poetica postmodernismului*, traducere Dan Popescu, București: Editura Univers, 2002.

IOVĂNEL, Mihai, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020*, Iași: Editura Polirom, 2021.

JIGHIRGIU, Octavian, *Peregrin prin teatrul lui Matei Vișniec. Considerații teoretice*, Iași: Editura Artes, 2012.

- KAFKA, Franz, *Procesul*, traducere de Roland-Mathias Schenn, București: Editura Adevărul Holding, 2009.
- KAFKA, Franz, *Castelul*, traducere de Mariana Șora, București: Editura Adevărul Holding, 2011.
- KLIGMAN, Gail, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Iași: Editura Polirom, 1998.
- KOMPORALY, Jozefina, „*Mr. K Released* as Quarantine Literature: Confinement, Deferral, Liberation”, în Marina Cap-Bun, Florentina Nicolae, Angelo Mitchievici, Veronica Nedelcu (coord.), *100 de ani de roman românesc*, București: Editura Universitară, 2020, pp. 54-59.
- LEFTER, Ion Bogdan, *Primii postmoderni: „Școala de la Târgoviște”*, Pitești: Editura Paralela 45, 2003.
- LEFTER, Ion Bogdan și VLASIE, Călin (coord.), *Nicolae Manolescu – 70*, Pitești: Editura Paralela 45, 2009.
- LEFTER, Ion Bogdan, *O oglindă purtată de-a lungul unui drum. Fotograme din postmodernitatea românească*, Pitești: Editura Paralela 45, 2010.
- LEFTER, Ion Bogdan, „*Generaționismul*” literar. *Concepte, istorie, mărturii*, Pitești: Editura Paralela 45, 2016.
- LEFTER, Ion Bogdan și VLASIE, Călin, *Cenacul de Luni-40*, București: Editura Cartea Românească, 2017.
- LEJEUNE, Philippe, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București: Editura Univers, 2000.
- LINTVELT, Jaap, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, traducere de Angela Martin, studiu introductiv de Mircea Martin, București: Editura Univers, 1994.
- LOVINESCU, Monica, *O istorie a literaturii române pe unde scurte: 1960-2000*, București: Editura Humanitas, 2014.
- LUNGEANU, Mihai, *Personajul virtual sau Calea către al V-lea punct cardinal la Matei Vișniec*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2014.
- LYOTARD, *Postmodernismul pe înțelesul copiilor. Corespondență 1982-1985*, traducere și prefață de Ciprian Mihali, Cluj: Editura Biblioteca Apostrof, 1997.
- LYOTARD, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, traducere și prefață de Ciprian Mihali, Cluj: Editura Idea Design & Print, 2003.
- MAGIARU, Daniela, *Mirajul cuvintelor calde*, București: Editura Institutul Cultural Român, 2010.

- MCHALE, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, traducere Dan H. Popescu, Iași: Editura Polirom, 2009.
- MANOLESCU, Ion, *Benzile desenate și canonul postmodern*, București: Editura Cartea Românească, 2011.
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, Pitești: Editura Paralela 45, 2014.
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ed. a II-a adăugică și revizuită, București: Editura Cartea Românească, 2019.
- MARIAN, Simion Florea, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, București: Editura Lito-Tipografia Carol Göbl, 1892.
- MINCU, Marin, *Textualism și autenticitate. Eseu despre textul poetic, III*, Constanța: Editura Pontica, 1993.
- MINCU, Marin, *Cvasitratat de/spre literatură (A fi mereu în miezul realului)*, prefață de Bogdan Crețu, postfață de Ștefan Borbely, tabel cronologic de George Popescu, Pitești: Editura Paralela 45, 2009.
- MUNTEANU, Nicoleta, *Poetica teatrului modern*, Iași: Editura Institutul European, 2011.
- MUREȘAN, Rodica, „Romanul - un puzzle semantic”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 3-5.
- MUȘAT, Carmen, *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă*, București: Editura Cartea Românească, 2008.
- NEALON, Jeffrey T., *Post-Postmodernism, or, The cultural logic of just-in-time capitalism*, Stanford, California: Stanford University Press, 2012.
- NEMOIANU, Virgil, *Opere, vol. 9, Postmodernismul și identitățile culturale: conflicte și coexistență*, traducere din limba engleză de Laura Carmen Cuțitaru, București: Editura Spandugino, 2018.
- NIȚU, Lenuța-Otilia, „Suprarealism și postmodernism în *Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...*”, în *Revista Meridian Critic*, nr. 1 (vol. 32), 2019, pp.70-76.
- OLINESCU, Marcel, *Mitologie românească*, București: Seculum, 2001.
- ORLICH, Ileana Alexandra, „Condiția post-umană în spațiul post-Kafka: Domnul K. eliberat, încotro”, în Marina Cap-Bun și Florentina Nicolae Literatura (coord.), *Literatura, teatrul și filmul în onoarea dramaturgului Matei Vișniec*, Constanța: Ovidius University Press, 2015, pp. 55-61.
- OLTEANU, Antoaneta, *Metamorfozele sacrului. Dicționar de mitologie populară*, București: Editura Paideia, 1998.

- OȚOIU, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive*, Pitești: Editura Paralela 45, 2000.
- OȚOIU, Adrian, *Ochiul bifurcat, limba sașie*, Pitești: Editura Paralela 45, 2003.
- PÎRJOL, Florina, *Cartea de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, București: Editura Cartea Românească, 2014.
- PETRAȘ, Irina, „Matei Vișniec sau Efectul Babel”, în *Revista Steaua*, nr. 1-2, 2014, pp. 48-49.
- PETRESCU, Ioana Em., *Modernism/Postmodernism. O ipoteză*, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2003.
- PETRESCU, Liviu, *Romanul condiției umane. Studiu critic*, București: Editura Minerva, 1979.
- PETRESCU, Liviu, *Poetica postmodernismului*, ed. a II-a, Pitești: Editura Paralela 45, 1998.
- POPA, Ionel, *Citiri... și recitiri din literatura română*, vol. 9, Râmnicu Vâlcea: Editura Almarom, 2016.
- PUIA-DUMITRESCU, Daniel, *O istorie a Cenuclului de Luni*, București: Editura Cartea Românească, 2015.
- RACHIERU, Adrian Dinu, „Matei Vișniec: exilul ca navetă culturală”, în *Limba română*, nr. 1-2, anul XXXII, 2022, pp. 105-122.
- RAȚIU, Virgil, „Domnul K. eliberat, de Matei Vișniec”, în *Mișcarea literară*, nr. 1 (37), Bistrița, 2011, pp. 92-93.
- RAȚIU, Virgil, „Negustorul de începuturi de roman de Matei Vișniec”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 6-7.
- ROTARU, Andra, „Omul modern este în mare măsură un mutant. Dialog cu Matei Vișniec”, în *Revista Hyperion*, nr. 1-2-3, 2012, pp. 23-24.
- SEGRE, Cesare, *Istorie-Cultură-Critică*, traducere în limba română de Ștefania Mincu, prefața de Marin Mincu, București: Editura Univers, 1986.
- SEGRÉ, Monique (coord.), *Mituri, rituri, și simboluri în societatea contemporană*, Timișoara: Editura Amarcord, 2000.
- SILEA, Anda Laura, „Matei Vișniec sau goana după soare”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 19-20.
- SIMIONESCU, Nicoleta, „Perspective diferite asupra libertății”, în *Critice*, nr. 7, 2011, pp. 21-23.
- SÎNESCU, Roxana-Maria, *Situații, forme și tehnici ale dialogului în teatrul lui Matei Vișniec*, Iași: Editura Tipografia Moldova, 2008.

SOVIANY, Octavian, *Textualism, postmodernism, apocalyptic (II)*, Constanța: Editura Pontica, 2001.

SOVIANY, Octavian, *Apocaliptica textului*, București: Editura Palimpsest, 2008.

STĂNESCU, Nichita, *Cuvintelor, necuvintelor. Poeme alese de Matei Vișniec*, Chișinău: Editura Cartier, 2017.

TURNER, Victor, *The ritual process. Structure and anti-structure*, Ithaca New York: Cornell University Press, 1966.

ȚEPOSU G., Radu, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, București: Editura Eminescu, 1993.

URSA, Mihaela, *Optzecismul și promisiunile postmodernismului*, Pitești: Editura Paralela 45, 1999.

VAN GENNEP, Arnold, *Riturile de trecere*, Iași: Editura Polirom, 1996.

VATTIMO, Gianni, *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, traducere de Ștefania Mincu și postfață de Marin Mincu, Constanța: Editura Pontica, 1993.

VIDICAN, Vasile, „Matei Vișniec – despre derizoriul condiției umane”, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 8-9.

VIȘNIEC, Matei, *Mașinăria Cehov, Nina sau despre fragilitatea pescărușilor*, București: Editura Humanitas, 2008.

VIȘNIEC, Matei, *Frumoasa călătorie a urșilor panda povestită de un saxofonist care avea o iubită la Frankfurt. Femeia-țintă și cei zece amanți*, Pitești: Editura Paralela 45, 2009;

VIȘNIEC, Matei, *Cronica ideilor tulburătoare sau Despre lumea contemporană ca enigmă și amărăciune*, Iași: Editura Polirom, 2010;

VIȘNIEC, Matei, *Domnul K. eliberat*, București: Editura Cartea românească, 2010;

VIȘNIEC, Matei, *Opera poetică I-II*, Chișinău: Editura Cartier, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte*, ed. a III-a, Pitești: Editura Paralela 45, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Dezordinea preventivă*, București: Editura Polirom, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Omul din cerc (antologie de teatru scurt 1977-2010)*, Pitești: Editura Paralela 45, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Opera poetică I*, Chișinău: Editura Cartier, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Opera poetică II*, Chișinău: Editura Cartier, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *Scrisori de dragoste către o prințesă chineză*, București: Editura Humanitas, 2011;

VIȘNIEC, Matei, *La masă cu Marx*, București: Editura Cartea Românească, 2011.

VIȘNIEC, Matei, *Cabaretul cuvintelor. Exerciții de muzicalitate pură pentru actorii debutanți*, București: Editura Cartea Românească, 2012;

VIȘNIEC, Matei, *Procesul comunismului prin teatru*, București: Editura Humanitas, 2012;

VIȘNIEC, Matei, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*, ed. a II-a, Iași: Editura Polirom, 2012;

VIȘNIEC, Matei, *Regele, bufonul și domnii șobolani sau Reverii pe eșafod*, Hyperion 1-2-3(2014), pp. 66-81.

VIȘNIEC, Matei, *Cafeneaua Pas-Parol*, ed. a II-a, Iași: Editura Polirom, 2014;

VIȘNIEC, Matei, *Negustorul de începuturi de roman – roman caleidoscopic*, Iași: Editura Polirom, 2014;

VIȘNIEC, Matei, *Omul din care a fost extras răul*, București: Editura Polirom, 2014;

VIȘNIEC, Matei, *Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă...*, București: Editura Cartea Românească, 2016;

VIȘNIEC, Matei, „Jurnalistul și dramaturgul, sub aceeași povară...”, Conferință rostită în seara zilei de miercuri, 21 ianuarie 2016, Suceava, înregistrată și transcrisă de Ion Filipciuc, în *Mișcarea literară*, nr. 1, 2016, pp. 36-41.

VIȘNIEC, Matei, *Opera dramatică*, vol. I-II, București: Editura Cartea Românească, 2017;

VIȘNIEC, Matei, *Opera poetică*, prefată de Ion Bogdan Lefter, București: Editura Cartea Românească, 2017;

VIȘNIEC, Matei, *Ioana și focul. Șobolanul rege. Reverii pe eșafod. Cuvintele lui Iov*, București: Editura Tracus Arte, 2017;

VIȘNIEC, Matei, *Ultimele zile ale Occidentului*, Iași: Editura Polirom, 2018;

VIȘNIEC, Matei, *Cronica realităților tulburătoare sau despre lumea contemporană în fața marilor decizii*, Iași: Editura Polirom, 2019;

VIȘNIEC, Matei, *Un secol de ceață*, Iași: Editura Polirom, 2021;

VIȘNIEC, Matei, *Teatru I-IV*, București: Editura Tracus Arte, 2022.